

УДК 37.821.161.2

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2024.06>

Володимир Гладішев,
ORCID iD 0000-0001-7232-4184
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії й методики
мовно-літературної та
художньо-естетичної освіти
Миколаївський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
volodymyr.hladyshev@moippro.mk.ua

«ШЕВЧЕНКО НЕ ВІДОМІЙ...»

(Постать і творчість Тараса Шевченка в
«Голосі з хору» Андрія Синявського)

У науковій статті розглянуто проблему унікальної, гранично загостреної особливості сприйняття неповторної особистості та творчості великого українського поета Тараса Григоровича Шевченка. Унікальність поглядів автора твору «Голос із хору» на Кобзаря зумовлена своєрідністю трагічної долі митця, а саме – відомого науковця, літературного критика та письменника Андрія Синявського, який через свою незгоду з радянською владою опинився в таборі. Аналізуючи поезію Т. Шевченка, науковець дійшов висновку, що вони з погляду естетичної цінності принаймні на пів століття випередили свій час; визначив витoki впливу на долю українського народу Кобзаря як національного генія, що спромігся втілити у творчості споконвічне прагнення українців до свободи. Після з'ясування цих моментів А. Синявський визначає ментальну унікальність українського народу, його перевагу над росіянами у процесі морально-емоційного сприйняття світу.

Ключові слова: Андрій Синявський; народ України; поетична творчість; Шевченко-поет.

© Гладішев В. В., 2024

Вступ. Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю висвітлити деякі аспекти унікальності поетичної творчості Тараса Шевченка, 210-ту річницю від дня народження якого відзначає не лише Україна. Увесь прогресивний світ шанує українського генія, творчість якого є невід'ємним складником української національної ідентичності, неповторною формою національної самосвідомості, однією з вершин українського національного духу, вагомим унеском українців у скарбницю світової культури.

Відповідно, з'ясування значущості в сучасному світі постаті Т. Г. Шевченка та його творчості потребує також і критичного, але уважного звернення до джерел,

аналіз яких допоможе висвітлити питання, що пов'язані з не зовсім традиційними та звичними поглядами на українського генія, оскільки ці джерела перебувають поза рамками українського культурного середовища. Уважаємо, що їхня цінність є безперечною завдяки так би мовити зовнішньому погляду на Шевченка, його твори, особистість, а особливо – на ставлення українців до свого великого поета.

Такий «зовнішній» погляд, на нашу думку, є проникливим і корисним.

Для дослідження обрано проблему впливу постаті й творчості Шевченка на читачів, переважно – іншомовних, але підготовлених, таких, що спроможні кваліфіковано та аргументовано оцінити літературну

значущість віршів українського поета, а також його внесок у розвиток світової поезії. До того ж, через певні обставини історично-особистого характеру читач, відгук якого про Шевченка ми розглядаємо, перебував в умовах обмеження свободи, ув'язнення, а цей негативний чинник суттєво впливає як на людину, так і на її ставлення до себе, світу, літератури й окремих творів, до письменників.

Трагізм творчості і долі Шевченка в цьому конкретному випадку, на нашу думку, перетинається з безталанною долею читача, який звертається до творів українського поета: обидва вони у своєму житті мали гідно протистояти та протистояли імперському тиску, що здійснювався на них каральною Системою.

Уважаємо, що зазначені вище чинники зумовлюють **актуальність** і сучасність статті.

Зв'язок між Тарасом Шевченком та Андрієм Синявським майже не досліджено в сучасному українському літературознавстві. Стаття продовжує, уточнює й розвиває наші попередні розвідки (Гладишев В. В., 2002, 2004, 2014), що були присвячені виявленню впливу Шевченка, його постаті та творчості на Андрія Донатовича Синявського – колишнього радянського політв'язня, а згодом професора Сорбонни.

Раніше було порушено питання про доцільність застосування фрагментів твору Андрія Синявського для виявлення впливу постаті та творів Тараса Шевченка на українців в умовах радянського табору, з'ясування рецепції відомого критика віршів українського поета, їхньої естетичної цінності (Гладишев В. В., Шошура С. М., 2002).

Також було зіставлено трагічну долю Андрія Синявського та Тараса Шевченка під кутом зору виникнення у критика інтересу до творчості великого українця, його постаті, що є одним із ключових чинників для формування національної ідентичності українців (Гладишев В. В., 2004).

Важливим кроком була спроба Андрія Синявського осмислити рецепції життя та творчості Тараса Шевченка в сучасному культурологічному просторі

(Гладишев В. В., 2014).

Відповідно маємо підстави для певного узагальнення з теми, якій присвячена ця стаття.

Мета статті – визначити, якою була рецепція письменника, літературознавця і політв'язня Андрія Синявського (Абрама Терця) постаті й творчості Тараса Шевченка, чому саме так відомий науковець, перебуваючи у таборі, сприймав вірші та долю Шевченка, його вплив на український на-род.

Завдання статті:

- з'ясувати особливості постаті Андрія Синявського, його перебування в таборі як чинники, що вплинули на нього і спричинили своєрідний «перегляд» розуміння творчості та постаті Тараса Шевченка;
- простежити, як А. Д. Синявський-критик визначає ставлення українців до Т. Г. Шевченка і як він пояснює цей феномен;
- висвітлити концепцію життя й творчості Т. Шевченка, що склалась у А. Синявського під час перебування в таборі, усвідомити витоки зміни його поглядів на постать і творчість українського генія;
- осмислити узагальнення, що робить літературознавець про відмінність «народу України» від росіян під сучасним кутом зору.

Виклад основного матеріалу.

Постать Андрія Синявського є цікавою для літературного процесу другої половини двадцятого століття насамперед тим, що його та його друга Юлія Данієля в колишній імперії засудили до ув'язнення за те, що вони друкували свої твори на Заході без дозволу радянської влади. До цього судового процесу була прикута увага прогресивної світової спільноти, оскільки ледь не вперше в історії радянської каральної системи підсудні не визнали себе винними у злочинах проти «соціалістичного способу життя», а обстоювали право письменника писати вільно, не залежати від влади.

1989 року про цей судовий процес ви-

дано окрему книгу (Цена метафори, 1989), де було зібрано офіційні документи, газетні матеріали, листи письменників, а також розміщені деякі твори А. Синявського та Данієля, і читачі побачили, як безжалісно та підло система намагалася зламати людей. Це запізніле «торжество справедливості» нічого не могло змінити в долі засуджених на великі терміни ув'язнення письменників.

Саме в таборі Андрій Синявський створив дві значні за обсягом та глибокі за змістом книги – «Прогулянки з Пушкіним» (Синявський А. Д., 1992, С. 339–436) та «Голос із хору» (Синявський А. Д., 1992, С. 437–669), які були видані після звільнення автора та його еміграції.

Остання книга, у якій зібрані уривки вражень А. Синявського про табір та людей-в'язнів, була для письменника, як він визнавав пізніше в інтерв'ю Джону Гледу, надзвичайно важливою, оскільки, за його словами, «Табір для мене, – якщо говорити високим складом, це така неймовірна зустріч із власним народом. Причому з народом, узятим у якійсь густоті найкращого та найгіршого» (Глэд Д., 1991, с. 180). Парадоксальними видаються протилежні твердження письменника про табір: з одного боку, він стверджує, що йому було «фізично дуже важко, дуже важко» (Глэд Д., 1991, с. 179), з іншого – що «у таборі було вже добре» (Глэд Д., 1991, с. 179). Мабуть, ця амбівалентність зумовлена не лише тим, що після виснажливого морально судового процесу він міг «перепочити». Головною причиною такого сприйняття табору стало те, що письменник Абрам Терц (псевдонім Андрія Синявського) зрозумів: «У таборі я зустрів якби свою реальність, розумієте, фантастичну реальність, яку я раніше вигадував. А тут вона опинилася під боком» (Глэд Д., 1991, с. 179).

Ця не з власної волі постала письменницька «реальність» виявилася надзвичайно важкою, навіть жорстокою; здавалось, що в ній не може бути місця літературі, мистецтву, творчості. Проте – саме вона виявилася для письменника міцним творчим імпульсом: «У таборі кожну вільну хвилину я намагався, сидячи на ліжку,

щось писати» (Глэд Д., 1991, с. 174). Творчість у нелюдських умовах існування – це була особиста форма протесту письменника й громадянина проти того, що намагалася створити система з людиною: «До речі, звідси і народжується опір, і тому я в таборі продовжував писати, і навіть як Абрам Терц» (Глэд Д., 1991, с. 179). Можна стверджувати, що творчість у таборі була відчайдушною спробою самозбереження, спробою врятувати себе і як людину, і як письменника.

Література та творчість були для в'язня Андрія Синявського та письменника Абрама Терца справжнім життям, а відверта, як зараз говорять, екстремальність життєвої ситуації змусили, і це не є перебільшенням, його переглянути деякі, раніше для нього «хрестоматійні», літературні явища, ставлення до яких у відомого критика та літературознавця до табору було, як він уважав, цілком свідомим та завдяки цьому усталеним.

Важливо зауважити, що в літературному середовищі Андрій Синявський, відомий критик та теоретик літератури, і перед своїм ув'язненням, і після звільнення мав достатньо своєрідну репутацію. Уявлення про ставлення до нього літературного середовища дає компетентна думка редактора журналу, що виходив у 80-ті роки ХХ століття в Мюнхені, «Країна та світ» Бориса Хазанова. У розмові з американським літературознавцем Джоном Гледом, що відбулась у 1988 році, Б. Хазанов відгукнувся на загдку про Андрія Синявського так: «Синявський – це, по-моєму, рідкісний і для нашого часу, і для російської літератури в цілому приклад естета...» (Глэд Д., 1991, с. 153). Цікаво також, що, розмірковуючи про літературознавця та його діяльність, Б. Хазанов уживає термін «імморалізм» (Глэд Д., 1991, с. 153) – а це одне з ключових понять естетизму, яскравим носієм якого в літературі був Оскар Вайльд.

Щодо цієї особливості науковця А. Синявського та письменника Абрама Терца потрібно з'ясувати, чому «естет» звернув увагу на вірші українського поета, якого інші «естети» ігнорували через його начебто примітивну «народність».

Сам А. Д. Синявський пояснює, що його звернення до творчості Шевченка було викликано тим, що в таборі ґрунтовний літературознавець відкрив для себе величезний, надзвичайний за силою вплив цього автора на українців, на український народ. Причому йшлося про вплив на рівні, що можна було назвати генетичним рівнем сприйняття народом поезії Кобзаря: «Я не знаю іншого такого поета, кому б так поклонялися – в масі, немов святому, обливаючись сльозами, як у церкві, зашкарублі мужики, перед іконою-портретом, у каптерці, хором як Отче наш: – Батьку! Тарасе» (Синявський А. Д., 1992, с. 570). До того ж, тоді ув'язнені в таборі були, як зазначав Синявський, здебільшого «особливо небезпечні державні злочинці» (Медведев Ф. Н., 1992, с. 119), при цьому «там багато сиділо людей за віру з різноманітних сект» (Глэд Д., 1991, с. 180), зокрема прихильників української православної церкви.

Ставлення українців до Т. Г. Шевченка, поета, якого А. Синявський непогано, як він уважав, знав «за родом занять», не могло не викликати жвавого інтересу до творчості цього поета. Своєрідне питання самому собі: «Що ж таке незвичайне є у знайомій мені творчості, що саме я не спромігся побачити, а ці люди бачать?»

Яким же було розуміння Тараса Шевченка та його поезії у Андрія Синявського в, так би мовити, «дотабірному житті»? Про це він говорить досить відверто: «Ніколи мене раніше не цікавив Шевченко. Я і не читав його по-справжньому. І, перегортаючи розрізнений томик у російських перекладах, не дуже, зізнатися, розраховував знайти щось нове» (Синявський А. Д., 1992, с. 568). Варто звернути увагу саме на його відверте визнання власного упередженого ставлення до Т. Шевченка та його поезії, що, можна припустити, було наслідком своєрідного «професійного синдрому» у ставленні до явищ літератури.

У цьому контексті не можна не визнати: «читати» та «читати по-справжньому» – це різні речі. Там, у «дотабірному» житті, не було або часу, або потреби саме так прочитати твори українського поета, але

ж доля склалася так, що А. Д. Синявський став неупередженим читачем, і це відкрило для нього справжнього генія.

Пояснення науковця, чому на волі Т. Г. Шевченка не був прочитаний, також досить відверте, воно розкриває «літературну таїну», яка визначала роль і місце поета в історії літератури: «Занадто вкоренилися в нашій пам'яті штампи, можливо, і чарівні для ніжного українського вуха, але викликаючи у нас (росіян – В.Г.) поблажливу посмішку. Все це дійсно є внадлишку – знайомі еталони в живописанні милого краю так і просяться надписом до настрилого лубка» (Синявський А. Д., 1992, с. 568). Помітна самоіронія автора, його визнання певної «глухоти» росіян порівняно з українцями – і, тепер це зрозуміло, ця «глухота» стосується не лише поезії.

Відверто засуджує А. Д. Синявський своє «дотабірне» ставлення до Кобзаря та його творів. В ув'язненні відбулася своєрідна «зміна духовних орієнтирів», оскільки страждання, через які пройшов критик під час судового процесу та в таборі, відкрили в його душі спроможність доторкнутися до сокровеного в душі українського народу, до страждань народу під гнітом царату та споконвічного прагнення свободи. Відкрився «новий погляд» на життя народу і, відповідно, на художню літературу як відбиток, естетичне, з допомогою художніх образів, осмислення народної долі.

Тепер найважливішим для літературознавця стає те, що у віршах Тараса Шевченка, навіть у перекладах російською мовою, він відшукав, як він це називає, «невідоме, нечуване ніде» (Синявський А. Д., 1992, с. 568). Нагадаємо, що це визнає «естет», надзвичайно обізнана в літературі та мистецтві людина, але ж замість читання віршів Т. Шевченка використовували «штампи» щодо його творчості та постаті, що від самого початку робило звернення до творів українського поета та сприйняття цих творів упередженим. Так само – упереджено – ставилися до великого українського поета навіть освічені росіяни.

Про значною мірою навмисне приниження постаті Т. Шевченка та його творчості свідчить надзвичайно проникливе

зауваження літературознавця Андрія Синявського щодо виникнення «штампів» у сприйнятті Т. Г. Шевченка як поета: «Сприймалися його біографія кріпосного самородка і мученика та деякі гарні заклики. Але як віршотворець він здавався необтесаним юродом, і вергнули носа, хоча у цьому було соромно зізнатися через загальну любов до мужика (Белінський ось не посоромився висловити свою ворожість, точніше, свою глухоту до його грубої музи). У нас (у російській літературі – В. Г.) йому в аналогію ходили Кольцов з Нікітіним, але вони оглядалися на панів, а Шевченко пернапролом у первісному козацькому запалі, і, вкладаючись у ідею, стирчав віршом попереки. Йому, щоб не прислухатися до цих диких струн, відводили локальний загончик другорядного значення, на що він і сам нібито охоче погоджувався, мислячи себе співаком обійденої щастям околиці» (Синявський А. Д., 1992, С. 568–569).

Наведений уривок доводить фатальну неспроможність російських читачів і літературознавців адекватно оцінити творчість Тараса Шевченка через те, що вони звикли «ранжирувати» письменників відповідно до якихось, лише їм відомих, «заслуг» перед «офіційною» літературою. Відповідно живе слово вони сприймають як певну загрозу раз і назавжди побудованому «літературоустрою». Кожному письменникові – своє «місце» в «літературній ієрархії», а все, що не укладається, що не є зрозумілим – як вірші Т. Шевченка – потрібно «заштовхнути» в задалегідь визначені кордони.

Типовий приклад імперського мислення.

Також зауважимо, що «штамп» відносно поезії Кобзаря виник у російських читачів від самого початку їхнього ознайомлення з віршами поета, і це не є випадковим явищем. Ідеться про те, що неможливість зрозуміти та відчувати вірші Т. Г. Шевченка викликана тим, що для свого часу ці вірші були явищем не просто незвичайним – надзвичайним.

Як поет Тарас Шевченко настільки випередив свій час, що до появи цих геніальних рядків читач був аж ніяк не готовий, так само, як не були готові колеги-літератори, літературна критика середини дев'ятнадцятого століття.

Як літературознавець А. Д. Синявський робить аналітичний висновок: «Шевченко не відомий через те, що стояв осторонь російської віршованої культури XIX, вихованої переважно на гладкому й легкому вірші. У певному відношенні він ближчий за XX століття, простягаючись безпосередньо до Хлебнікова, який також був наполовину українцем і сприйняв південні степи як епічний простір і споріднену мовну стихію непочатого ще чорнозему, архаїчної праматері-Скіфії» (Синявський А. Д., 1992, с. 568). Можна стверджувати, що поезія Кобзаря в розумінні Андрія Синявського – це «справжнє», «земне», на відміну певною мірою штучного, відірваного від реального життя народу, російськомовного віршування.

На думку А. Д. Синявського, фундаментальна, корінна відміна Тараса Шевченка від сучасних йому російських поетів полягає в тому, що для українського генія визначальним чинником творчості було національне коріння його віршів: «Народна старовина у Шевченки (так у А. Д. Синявського – В. Г.) не тільки декоративний набір, але й оригінал, успадкований від предків разом із власним коренем. Почуття національної та соціальної (мужик) винятковості, пошуки «своїх» в історії та побуті дозволили йому поринути у фольклорні джерела глибше, аніж це дозволялося пристойностями і чим це вдалося зробити на той час російським поетам, хоча ті чимало вдавалися тоді народошуканню. Тому ж Шевченко у своєму піддонному пройшов повз свідомості XIX століття» (Синявський А. Д., 1992, с. 568). Неважко помітити: літературознавець відзначає насамперед народно-стихійні витoki поезії Шевченка, що у поєднанні з неповторною особистістю дозволили йому випередити свій час.

Не можна також не звернути уваги на різницю між кокетливим і штучним – і через це поверховим! – «народошуканням» і насправді народними коріннями долі та творчості Т. Шевченка. На думку Андрія Синявського, саме ця «справжність» і робить Т. Г. Шевченка найоригінальнішим поетом російського літературного простору XIX століття, і це є визнанням масштабу поетичного обдарування поета.

Утім, потрібно пам'ятати, що письменник був і є насамперед українським поетом – за природою своєї творчості, за її витоками.

Блискуче володіючи мистецтвом аналізу художнього твору, А. Синявський-критик відверто визнає те, що осмислення творчості українського поета в рамках власне літературознавчого підходу є неможливе, оскільки творчість від самого початку переростає лише літературні рамки, є всеохопною у своєму прагненні висловити, втілити глибинні, підсвідомі витоки світовідчуття поета.

Саме зовнішня «одноманітність» лірики українського поета, на думку критика, дозволяє читачеві зосередитися на її, поезії, глибинній могутності, що зумовлена опорою на прасвідомість народу: «Але без кінця повторюючи одні й ті ж, загалом, уроки, він (Т. Г. Шевченко – В. Г.) глибокий, як колодязь, у своїй вузькій і темній вірі. Тут панує стихія несамовитості і бешкетування... Переходячи місцями на заум, впадаючи в глоссолалію, Шевченко, неважно помітити, тягнеться висловлюватися на внутрішній говірці підсвідомості. Безумство служить йому шляхом до власних темних витоків, де свобода межує з ознобом стародавнього чаклунства і шаманства і в розгулі замикається з жагою всевинищення» (Синявський А. Д., 1992, с. 569). Можна припустити, що саме завдяки цьому А. Д. Синявський сприймає Тараса Шевченка як уособлення стихії в житті й творчості щодо поезії середини XIX століття в російському сегменті літературної творчості.

Якщо продовжити думку критика, то варто додати, що серед сучасників Кобзаря в європейській та американській поезії не так вже й багато можна відшукати авторів, творчості яких була би властива ця, притаманна поезії Т. Г. Шевченка та сповна виявлена у поезії кінця XIX – початку XX століття риса: коли поет у своїх творах насамперед передає підсвідомі витоки своєї особистості та творчості за допомогою єдності змісту й форми художнього твору. Імовірніше, лише Тарас Шевченко та Уолт Вітмен у своїй творчості настільки глибоко занурюються в те, що потім буде названо «колективним несвідомим», природно поєднуючи його з неповторною творчою індивідуальністю художника слова світового рівня.

Спираючись на своєрідність осмислених витоків творчості великого українського поета, Андрій Синявський визначає провідну, на його думку, рису поезії великого українця, що дає можливість стверджувати, що Шевченків геній насправді випередив свій час, передбачив у своїх творах вершинні досягнення російської та світової поезії першої третини XX століття: «Зв'язавши соціальний бунт з інстинктивним, підсвідомим вибухом, Шевченко ближче за інших підійшов до «Дванадцяти» Блока та стихійних поем Хлебнікова «Справжнє», «Гаряче поле»... (Синявський А. Д., 1992, с. 569).

Вірогідно, саме ця формула Андрія Синявського – «зв'язок соціального бунту з інстинктивним, підсвідомим вибухом» – тобто симбіоз у творчості поета його національної самобутності та індивідуально-особистісної неповторності може бути визнаний як багато в чому універсальна формула геніальності в мистецтві за умов домінування національного, звичайно, адже кожен поет, визнає він це чи ні, є частиною свого народу.

Якщо так, то геніальність Т. Г. Шевченка не підлягає сумніву. А неприхований парадокс можемо побачити в тому, що творчість людини, що значно випередила

свій час, сучасники не зрозуміли, сприймаючи викривлено, упереджено, оскільки не були готові до розуміння новаторського характеру цієї творчості. Відповідно, нам, нащадкам Кобзаря, випала доля відмовитись від стереотипів і штампів під час оцінки літературних явищ, завдяки чому з'явилась можливість оцінити велич Тараса Шевченка, його унікальність як видатного поета в історії світової літератури.

Розмірковуючи щодо витоків геніальності Тараса Григоровича Шевченка (народ України, його життя, історія), А. Синявський проникливо зауважує: «Між тим знавці дивуються, звідки у Шевченка, який майже не жив в Україні і не займався етнографією, таке проникнення у міф, у найдавніші пласти народних повір'їв. Можна вважати, його ірраціональна природа з самого початку була чуйна на ці віяння» (Синявський А. Д., 1992, С. 569–570). На нашу думку, йдеться – на загальнонародному рівні – про виняткову чутливість українців як нації, про унікальну спроможність українців за будь-яких обставин зберігати власну національну ідентичність, зберігати й виборювати «своє» в історії та житті.

Не підлягає сумніву, що дослідник-літературознавець дуже точно визначив «особистісні» витoki геніальності творчості Тараса Шевченка: це «ірраціональна природа», така духовна й душевна організація, за якою генетична пам'ять, «пам'ять серця», перетворюється на відправну точку творчого процесу.

Водночас, і це важливо підкреслити, оскільки це довели історія й сьогодення нашої країни, поет Тарас Шевченко великий насамперед тому, що свій неабиякий ліричний дар він до кінця підпорядкував великій справі служіння своєму народові, боротьбі за звільнення українського народу, виразником найкращих рис якого він був і є. Об'єктивно саме Т. Шевченка можна й потрібно розглядати як одну з найбільш цільних і гармонійних постатей в історії України. Це особистість, для якої прагнення особистої свободи нерозривно пов'язане

не зі споконвічним стремлінням до свободи всього українського народу; особистість, що визначається цим прагненням, кровною належністю до України.

Сукупність зазначених вище чинників зробила Тараса Шевченка справді народним поетом України, і це зрозуміло навіть читачеві, який сприймає його твори у перекладах. Щоправда, неупередженому читачеві, а не імперським офіційним літературознавцям і письменникам.

У зв'язку з цим не можна не зупинитися на ще одній думці про Т. Шевченка російського літератора та літературознавця Андрія Синявського. Як було зазначено вище, намагаючись зрозуміти «феномен Шевченка» в літературі й житті, А. Д. Синявський визначає як провідну, ключову рису його поезії її «ірраціональну природу», що перебуває у природній єдності з глибоко народною основою.

Наведене конкретне літературознавче спостереження кваліфікованого дослідника літератури зумовлює вельми цікаве узагальнення: «Також і народ (фольклор) України, не виключено, глибше нас (росіян – В.Г.) пов'язаний із первісними струмами та образами підсвідомості, через що торкання казки переживають тут (в Україні – В.Г.) більш виразно й безпосередньо, як живий факт... у психічному досвіді. Підтвердження тому, окрім Шевченки (так у А. Д. Синявського – В.Г.), – Гоголь...» (Синявський А. Д., 1992, с. 570). Цю думку-висновок вважаємо ключовою для роздумів А. Синявського про Т. Шевченка, і автор упевнений, що це саме так. Нехай нас не вводять в оману щось схоже на сумнів у наведеному вище тексті, «філологічний діагноз» установлено правильно!

Українському менталітетові притаманне саме таке, надзвичайно глибоке, надемоційне «проживання» всього того, що відбувається з людиною та в житті людини. Недруги сприймають це як «надмірну чуйність», але саме така чутливість вирізняє українців із-поміж інших народів, вона не дозволяє нам змиритися з несправедли-

вістю, змушує знову й знову боротися за свою свободу за будь-яких обставин, і, війна це довела – перемагати тоді, коли, здається, це майже неможливо.

Уважаємо, що ця особливість української душі, яку виразив український поет-геній, і зумовила саме таке ставлення до Тараса Шевченка та його поезії з боку ув'язнених українців, і воно настільки глибоко вразило в'язня Андрія Синявського, що змусило його уважно придивитись до начебто знайомого поета, прочитати його вірші, зрозуміти їхню естетичну цінність і унікальність.

Загостреність почуттів від перебування в таборі сприяла глибшому зануренню у створений вільний Шевченків світ, зумовила перебування на відповідній «емоційній хвилі», що збіглася зі споконвічним прагненням до свободи українського народу, яке втілює у творчості та як справжній українець довів своїм життям Тарас Шевченко.

Після ув'язнення Андрій Синявський залишив імперію, згодом став професором Сорбонни, поважним письменником і літературознавцем, до думок якого дослухалися. В одному з інтерв'ю, згадуючи своє життя в таборі, він зауважив: «Я хочу сказати, чому я писав у таборі. Це був, так би мовити, заповіт. Розумієте, табір – це певною мірою передсмертна ситуація. У буквальному чи метафоричному значенні слова» (Глэд Д., 1991, с. 185). Чи випадково з'явилося слово «заповіт», чи не було це – на підсвідомому рівні – згадкою про Т. Г. Шевченка?

Перебуваючи в цьому «передсмертному стані», політв'язень Андрій Синявський «на маленьких клаптиках паперу... переправляв листи дружині» (Медведев Ф. Н., 1992, с. 120). Саме з цих листів потім склалася книга «Голос із хору», книга з «клаптиків», із фрагментів вражень про табір та людей у таборі.

Іноді фрагмент – лише один рядок, одна якась думка або подія. Але один з найбільших за обсягом та глибоких за змістом

фрагментів цієї книги – це роздуми Андрія Синявського про Тараса Шевченка, про долю поета, про український народ.

Ці, можна назвати їх так, «табірні роздуми» в'язня, але насправді вільної людини, виникли як результат того, що А. Д. Синявський прочитав вірші великого українського поета. Нехай у перекладах, але ж прочитав! І виявилось, що побачений «очима в'язня» Андрія Синявського поет Тарас Шевченко був дійсно не відомий. Не лише літератору А. Д. Синявському, а й багатьом читачам, що з самого початку ставились до поета та його творчості упереджено. У рамках імперського ставлення до вільної людини.

Українці, безумовно, мають можливість читати вірші свого геніального поета мовою, якою вони були створені. Для нас історія звернення до Тараса Шевченка та його творів Андрія Синявського є надзвичайно повчальною, вона ще раз підтверджує просту начебто, але вічну істину: не можна вибірково, споживчо ставитися до справжнього мистецтва, оскільки воно не вибачає таке ставлення до себе.

Тенденція, коли твори Шевченкова генія безглуздо «шматують» на цитати, має, на превеликий жаль, місце в сучасній Україні. Переконані, що таке ставлення до творчості Кобзаря – це образа українського народу, українського слова, образа людини, яка своїм життям довела найкращі риси нашого народу.

Потрібно визнати: нам, українцям, багато в чому потрібно «доростати» до Т. Шевченка, щоб бути гідними його, Тарасова генія. Це нормально, духовні пророки завжди є взірцем для народу. Головне – позбавитися сприйняття його творчості на рівні «штампів», що дозволило свого часу Андрієві Синявському об'єктивно оцінити і постать Т. Шевченка, і його творчість. У нас є всі можливості для цього.

І дуже важливо, щоб у часи випробувань народ спирався на духовні здобутки найкращих своїх представників, серед яких почесне місце посідає Тарас Шевченко.

Загальні висновки:

1. Звернення письменника Андрія Синявського до постаті та творчості Тараса Шевченка зумовлено особливостями трагічної долі самого письменника та літературознавця, воно стало своєрідним «одкровенням» для кваліфікованого дослідника літератури та мистецтва.

2. Твори Т. Шевченка А. Синявський прочитав у перекладах і оцінив як новаторські відповідно до історії поезії середини ХІХ століття, оскільки, як обґрунтовано та переконливо довів літературознавець, вони випередили свій час, наближаючись до найкращих зразків поезії початку ХХ століття.

3. Геніальність поета науковець убаचाє в тім, що він спромігся об'єднати у своїй творчості народне світосприйняття, філософію народного життя, волелюбність українців та унікальність власного світосприйняття як поета-громадянина, індивідуальний протест якого відтворює споконвічне прагнення українського народу вибороти свою свободу.

4. Творчість Тараса Шевченка, якого справедливо вважаємо взірцем українця,

відображає в світовій літературі українську ментальність з її насамперед підвищеною чутливістю до несправедливості і волелюбності.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів теми, відтак **перспективи** дослідження вбачаємо в трьох провідних напрямках:

- більш ґрунтовний аналіз обставин, що сприяли ознайомленню Андрія Синявського з творами та постаттю Тараса Шевченка (історико-біографічний компонент);
- зіставлення творів Тараса Шевченка та творів сучасних поетів під кутом зору впливу (прямого або опосередкованого) великого поета на сучасний стан української поезії;
- виявлення «бібліотерапевтичного потенціалу» (Шуляр В. І., Гладішев В. В., 2022, с. 41) творів Тараса Шевченка з урахуванням їхнього значення для українського народу, їхньої ролі у становленні й розвитку національної ідентифікації українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрам Терц (Андрей Синявский). Собр. соч.: в 2-х т. Т. 1 / Терц Абрам (Андрей Синявский). – М. : СП «Старт», 1992. – 671 с.
2. Гладішев В. В. «Нікогда меня раньше не занимал Шевченко...» (Поэзия и личность Тараса Шевченко в контексте трагической судьбы Андрея Синявского) / В. В. Гладішев // Гуманітарні науки. Науково-практичний журнал. – 2004. – № 2 (8). – С. 96–102.
3. Гладішев В. В. Сприйняття поезії та особистості Т. Г. Шевченка Андрієм Синявським / В. В. Гладішев // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Феномен особистості та творчості Т. Г. Шевченка в сучасному культурологічному просторі»: Збірник тез доповідей (І частина). – Миколаїв : ВП «МФ КНУКІМ», 2014. – С. 52–55.
4. Гладішев В. В., Шошура С. М. Рецепція творчості та особистості Т. Г. Шевченка в «Голосі з хору» А. Синявського / В. В. Гладішев, С. М. Шошура // Традиції слов'янського просвітництва: шлях крізь століття : Науково-методичний збірник. – Миколаїв : ПСІ КСУ, 2002. – С. 141–147.
5. Глэд Джон. Беседы в изгнании: Русское литературное зарубежье в лицах / Джон Глэд. – М. : Книжная палата, 1991. – 320 с.
6. Медведев Ф. Н. После России / Ф. Н. Медведев. – М. : Республика, 1992. – 463 с.
7. Цена метафоры, или Преступление и наказание Синявского и Даниэля. – М. : Книга, 1989. – 528 с.
8. Шуляр В. І., Гладішев В. В. Бібліотерапевтичний потенціал літературних творів / В. І. Шуляр, В. В. Гладішев // Вересень. – Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2022. – № 1. – С. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2022>

«UNKNOWN SHEVCHENKO...»

(The Personality and Creativity of Taras Shevchenko
in Andrii Syniavskyi's Work «The Voice from the Choir»)

Hladyshch Volodymyr,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Theory
and Methodology of Linguistic-Literary
and Artistic-Aesthetic Education,
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
volodymyr.hladyshch@moippo.mk.ua*

The scientific article is dedicated to the question of the unique and extremely acute peculiarities of understanding the inimitable personality and creativity of the great Ukrainian poet Taras Hryhorovych Shevchenko. The unique views of the author of «The Voice from the Choir» on Kobzar are predetermined by a rather tragic fate of the writer Andrii Syniavskyi, who because of his disagreement with the Soviet government, was exiled. Having analyzed T. Shevchenko's poems, the scientist concluded that from the aesthetic point of view, they were ahead of their times, at least for half a century; he found out the onset of influences of Kobzar on the Ukrainians' fate as a national hero who managed to embody in his creativity the eternal desire of Ukrainians to obtain freedom. Thus, Andrii Syniavskyi identified the mental uniqueness of the Ukrainians and their advantage over the Russians within the process of moral and emotional perception of reality.

Keywords: *Andrii Syniavskyi; poetic creativity; poet Shevchenko; the Ukrainian nation.*

REFERENCES

1. Abram Terts (Andrei Syniavskyi). *Sobr. soch.:* v 2-kh t. (1992). [Collection Op.: in 2 volumes]. T. 1. M.: SP «Start» (rus).
2. *Cena metafory, ili Prestuplenie i nakazanie Sinjavskogo i Danijelja.* (1989). [The price of metaphor, or Crime and punishment of Sinyavsky and Daniel]. M.: Kniga (rus).
3. Gladyshev, V. V. (2004). «Nikogda menja ran'she ne zanimal Shevchenko...» (Pojezija i lichnost' Tarasa Shevchenko v kontekste tragicheskoi sud'by Andreja Sinjavskogo) [«Shevchenko never occupied me before...» (Poetry and personality of Taras Shevchenko in the context of the tragic fate of Andrei Sinyavsky)] // *Humanitarni nauky*, 2 (8), 96–102 (rus).
4. Gled Dzhon. (1991). *Besedy v izgnanii: Russkoe literaturnoe zarubezhe v lichah* [Conversations in exile: Russian literary diaspora in persons]. M.: Knizhnaja palata (rus).
5. Hladyshch, V. V. & Shoshura, S. M. (2002). Retseptsiia tvorchosti ta osobystosti T. H. Shevchenka v «Holosi z khoru» A. Syniavskoho [Reception of creativity and personality of T. G. Shevchenko in «Voices from the Choir» by A. Sinyavskyi]. *Tradytzii slovianskoho prosvitnytstva: shliakh kriz stolittia.* Mykolaiv: PSI KSU, 141–147 (ukr).
6. Hladyshch, V. V. (2014). Spryiniattia poezii ta osobystosti T. H. Shevchenka Andriiem Syniavskym [Perception of poetry and personality of T. G. Shevchenko Andrii Sinyavskyi]. *Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Fenomen osobystosti ta tvorchosti T. H. Shevchenka v suchasnomu kulturolohichnomu prostori»* (I chastyna). Mykolaiv: VP «MF KNUKIM», 52–55 (ukr).
7. Medvedev, F. N. (1992). *Posle Rossii* [After Russia]. M.: Respublika (rus).
8. Shuliar, V. I. & Hladyshch, V. V. (2022). Biblioterapevtychnyi potentsial literaturnykh tvoriv [Bibliotherapeutic potential of literary works]. *Veresen*, 1, 38–49. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2022> (ukr).